विरोधादेव कपालोपधानेऽग्नीधः कर्तृत्वम् न वचनात् · ततश्च यत्र विरोधो नास्ति वरुणप्रघासेऽध्वर्योर्मेषकरणे प्रतिप्रस्थातुः करम्भपात्रमेषीकरणे च तत्र अध्वर्योः प्रतिप्रस्थातुश्च यथास्वं स्वयमेव दक्षिणाग्नौ कर्परोपधानम् नाग्नीध इति ॥

तत्र वाचः क्रमवर्तित्वाद्धुतिमन्त्रक्रमानुसारेण पूर्वमुपधानमुपदिशति ।

धृष्टिरसीत्युपवेषमादायापाग्नऽइत्यङ्गारान्प्राचः करोति (१.१७.) ॥२६॥ उपवेषोऽङ्गारापोहनसमर्थं हस्ताकृति काष्ठम् · तदादाय तेन खरस्थानपरभागान्गार्हपत्याङ्गारान्खरस्य प्राग्भागे करोति पश्चाद्भागस्य कपालोपधानार्थं रिक्तीकरणाय · अतश्चर्विष्यां तदभावः धानाभर्जनोपधाने च उभयोरप्यङ्गारेष्वेवाधिश्रयणप्रसिद्धेः [1]। पितृयज्ञे च दक्षिणार्धादुत्तरार्धे उद्धरनम् दक्षिणार्धे कपालोपधानविधानात् · अम्बकेषु चोत्तरार्धाद्दक्षिणार्धेऽङ्गारप्रेरणम् उत्तरार्धे कपालोपधानविधानात् ।

आ देवयज्ञमित्यङ्गारमाहृत्य कपालेनावछादयति ध्रुवमसीति (१.१८.) ॥२७॥ उपवेषेण दूरेभ्योऽङ्गारेभ्यः सकाशादिकमङ्गारं पुरोडाशश्रपणस्थाने आहृत्य आनीय कपालेन अवछादयति । अयं पदार्थो भर्जने चरुस्थाल्यां च न भवति [2] ।

अमुष्येति द्विषद्धब्देऽभिचरन् ॥२८॥

अन्यत्रापि ॥२९॥ [3] न केवलमत्र द्विषद्धब्दे अमुष्येत्यादेशः [4] । अभिचारबुद्ध्यभावे मन्त्रस्याभिचरणप्रयोजनाभावान्नाभिचारणिकत्वम् अतस्तदुच्चारणे उदकोपस्पर्शनाभावः ।

सव्याङ्गुल्याशून्येऽङ्गारं निदधात्यग्ने ब्रह्मेति (१.१८.) ॥३०॥ [5] मध्यमकपालोपधानानन्तरं सव्याङ्गुल्याशून्ये अविमुक्ते मध्यमकपाले अ° नि° । धानाभर्जनस्यापि प्रथमकपालधर्मा भवन्ति · तेन ध्रुवमसीत्युपधानम् अग्नेरुपरीति विशेषः ।

---

१) चर्विष्यां धानेष्यां चापोहनाभावः · अपोहनस्योपधानधर्मत्वं देशरचनार्थत्वात् Mahâd.
२) प्रथमकपालधर्मोऽयम् न द्वितीयादिकपालानाम् तं मध्यमेन कपालेनाभ्युपदधातीति (१. २. १. ६.) श्रुतेः Mahâd. ३) अमुष्येति द्विषद्धब्देऽभिचरन्ब्रूयात् यथा द्विषतो बधोऽसीत्यादि Mahâd. ४) शत्रुनामादेशः ५) सव्यहस्तस्य प्रदेशिन्याशून्ये क° अ° उपवेषेण नि° । इत्यपि प्रथमकपालधर्मोऽयम् न द्वितीयादिकपालानाम् कुतः अधस्तादङ्गाराभावात् प्रथमकपाले उपरिष्टादङ्गारनिधाने (°न Cod.) मन्त्रपाठात् Mahâd.